

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

NORUEGA Y SPITZBERG

RECORDS DE VIATGE □ 1909

(Acabament)

LA vall forma tres diferents terraces, sobreposades; y, a l'assolir l'última, perdem ja de vista 'l *fiord* y entrem en la regió glacial del Field, passant la carretera entremig de grans congestes. La collada propiament dita es una llarga canal d'uns dos kilometres, dominada per les geleres del Rundhorn, que aixeca sa blanca testa a la dreta.

Poc hem de baixar, passat el coll, pera arribar a l'hotel Dyup, terme de la caminada. Es un edifici de fusta a l'estil del país, aixecat a la vora mateix del pintoresc llac del qual pren nom. Hi trobem la taula parada, y no'ns fem pregar pera asseure-ns-hi, despatxant un exquisit menú, compost, entre altres viandes, de bacallà fresc y un guisat de ren; menjars que dificilment podriem tastar a la nostra terra, y an els quals trobem tots els gustos. Acabat de dinar, se'ns ocorre fumar un cigarret al mateix menjador, cosa generalment prohibida en els hotels de Noruega; més no havent-hi en el local més persones que les de la nostra comitiva, y no oposant-s'hi les senyores que'n formen part, ans al contrari, animant-nos algunes d'elles ab llur exemple, ens creiem autoritzats a satisfer el nostre capritxo. Encara 'l misto anava de mà en mà, que la cambrera que'ns ha servit obre violentament les finestres, protestant entre dents de la nostra incorrecció. Un aire gelat invadeix el menjador; y, per no agafar una pulmonia, sortim a fòra y ens fem servir el cafè en una tauleta posada al sol, ab gran satisfacció d'aquella cambrera, que veu aixís respectats els costums de la casa.

A mida que's va fent tard y el sol perd en força, baixa de les geleres veïnes un fret inaguantable, decidint-nos a emprendre 'l retorn. Mar-

xem ab dalit carretera avall pera fer entrar en reacció les nostres extremitats, entumides pel fret; y, cercant dreceres y saltant marges, en tres hores y mitja tornem a trobar-nos a l'embarcader de Merok, y pocs minuts després a bord, un xic cansats dels 34 kilometres recorreguts, però satisfets de la jornada.

Passem tot l'endemà, dia 25, costejant y navegant entre *fiords*, els noms dels quals, d'enrevessada ortografia, va apuntant un oficial en una piçarra

LLAC Y HOTEL DYUP

instal·lada en un lloc visible de coberta. Tots tenen quelcom de comú, més cada un té també la seva particularitat, impedit que ni per un moment el viatge arribi a fer-se monoton. Després d'un *fiord* espaiós, alegre y ab molta vegetació, s'entra en un altre estret y rocós, trist y ombrívol per la gran alçada de les parets. Les cascades, abundants en

aquest, són substituïdes en l'altre per grans tarteres, que baixen de centenars de metres. La neu y les roques juguen sempre plegades, donant al panorama infinits variants y embellint-lo sempre.

Al passar per un coll obert entre dos grans murallams, el canó d'abord despara uns quants trets, que retrunyen llarga estona per aquelles afraus ab remors de tempesta; y a cada cop de sirena contesta l'eco ab altres centenars de cops, que van reproduint-se y confonent-se fins a perdre-s al lluny.

En recon solitaris y a gran alçada, descobrim, a voltes, petites casetes de fusta habitades per pescadors. Veient-ne sols el costat pintoresc, ens sentim portats a envejar la vida tranquila y sossegada d'aquella bona gent, allunyada del bullici de les ciutats y en immediat contacte ab la naturalesa. Més, al reflexionar ab esperit menys superficial, no triga a desvaneixe-s l'idílica il·lusió. ¿Com poden viure-hi, com poden pujar-hi, els homes an aquells nius d'àligues, isolats dels

llurs semblants, sens poder comptar en cap cas ab l'auxili de ningú? Darrera, llurs infranquejables montanyes; davant, les profunditats del *fiord*; y l'endemà sempre incert, a mercès d'aquella mar voluble que a lo millor els nega'l mos de pa indispensable a l'existencia. Y que dura ha de ser, pera aquella pobra gent, la lluita per la vida!

Com a final d'aquesta esplèndida passejada pels *fiords*, entrem, al matí del dia 26, en el Sogne, el més llarg de la Noruega, introduint-se

EL FIORD NERÖ

180 kilometres terra endins, y un dels més celebrats. A l'arribar a la seva última branca, nomenada Neröfiord, ens cal transbordar a un vaporet més petit, extranyant-nos no haver-ho fet ja molta estona abans, perquè'l pas anava devenint més estret per moments, y les bandes del «Blücher» en alguns endrets quasi fregaven les roques de la ribera.

Desembarquem en el petit llogaret de Gudvangen, que cada estiu veu desfilar per davant de ses pobres casetes centenars de viatgers que's dirigeixen a Stalheim remuntant la famosa vall de Nerö. Conserva aquesta absolutament el mateix caràcter que'l Neröfiord, del que es una continuació, ab la sola variant d'haver sigut substituïda l'aigua per una estreta llenca de terrer pla, per la que passen y s'entrecreuen la carretera y el riu. Més que vall, es un congost estret y salvatge reclòs entre montanyes rocoses de gran alçada.

La carretera que'l recorre en tota la seva extensió va ser construïda comptant ab un donatiu de 100,000 marcs fet per l'actual emperador d'Alemanya, un dels més entusiastes admiradors d'aquest país, que no manca de visitar cada estiu. Seguint aquesta ruta, arribem, unes dues hores després d'haver sortit de Gudvangen, al peu del Stalhemklev, contrafort montanyós que obstrueix la vall per complet. La carretera 'l guanya fent una llarga serie de zigues-zagues de pendent

GUDVANGEN

tant exagerada que'ls cotxes sols poden remuntar-la anant buits, y els passatgers vénen obligats a baixar, segons decret gubernatiu transcrit en un rètol que hi ha al començament de la pujada.

Se troba, a dalt, l'hotel Stalheim, edificat arran mateix d'un cingle d'uns 250 metres y desde 'l que's frueix d'un magnífic cop de vista sobre l'engorjada vall y les alteroses serralades que la limiten a dreta y esquerra. El panorama es del tot hermós, y justifica la gran afluença de turistes que hi ha tot l'estiu. A l'hotel poden hostatjar-s'hi un centenar de viatgers, y compta ab un menjador en el que poden servir-se 400 coberts a l'hora. Malgrat això, no sempre s'hi troba lloc, y els 300 y tants passatgers del «Blücher» venim obligats a esmorzar en dues tandes.

La majoria dels companys de viatge desfan a la tarda 'l camí del

dematí, y retornen al «Blücher», pera fer per mar el tragecte fins a Bergen. Un nombre més reduït continuem l'excursió per terra, seguint la carretera fins a Voss, pera prendre allí 'l tren que'ns conduirà a l'esmentada capital. A bon segur que, si haguessim pogut preveure 'l mal temps que faria, hauriem renunciat an aquest suplement d'excursió feta pel nostre compte. Una pluja desfeta 'ns acompanya durant les quatre hores que hi ha de Stalheim a Voss; y, aquí encara més que

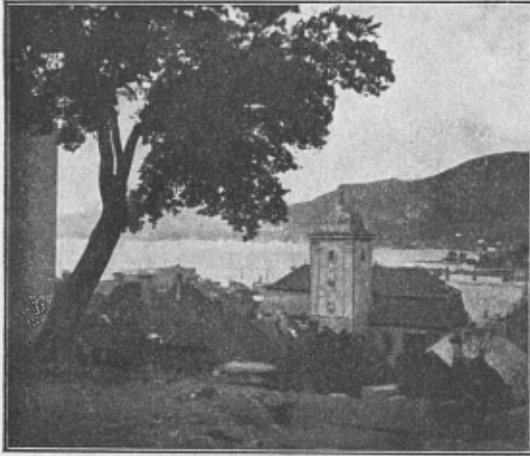

VALL DE NERÖ Y HOTEL STALHEIM

a Odda, podem convence'ns de lo que són detestables aquests esquifits *stolkjærre*, en els que no sols no estem protegits contra l'aigua, sinó que hi rebem de més a més tot el fang del camí que'l cavall ens va tirant a grapadets ab les potes del darrera. El trajecte, fet ab bon temps, ha d'esser interessantíssim: gorges, cascades, boscos espessíssims y torrenteres, en successió no interrompuda, constitueixen aquesta admirable ruta, pera la que hi ha projectat un tramvia elèctric que ha de funcionar dins molts pocs anys. Es d'esperar que's prendran aleshores les precaucions necessaries pera que en dia de pluja 'l passatger no arribi a Voss, com nosaltres, xops com un peix y revestits de cap a peus d'una gruixuda crosta de fang. Un cop a lloc, ni 'l recurs ens queda de canviar-nos la roba, puix que tenim tot l'equipatge a bord y no portem més que un petit sac de mà ab lo indispensable pera passar una nit a

fòra, y ens hem de resignar pacientment a que la mullena se 'ns assequi a sobre.

No per això perdem el bon humor, y aprofitem una treva de la pluja pera donar un tom per la població, situada a les vores del pintoresc llac Vangs y voltada de boniques masies y terres de conreu. Voss deù d'una manera especial la seva importancia a haver sigut durant molts anys cap de linia del ferro-carril a Bergen. Dintre molt poc la

DETALL DE BERGEN

via ja comunicarà ab la xarxa general, y podrà fer-se sense transbord el trajecte de Bergen a Cristiania o a Stockholm.

Passem la nit allotjats en un petit hotel, nèt y confortable. Les finestres de la nostra cambra donen quasi a peu pla sobre 'l carrer, desde ont podria qualsevol entrar d'un salt; y, no obstant, tenen els sols vidres per tota defensa. Aquesta

falta de precaucions contra la cobdicia d'altri es aquí cosa general; pera aquesta bona gent són inútils els finestrons y portes, reixes y filats que s'usen a casa nostra ab eficacia molt relativa. Ditxosos ells!

Fem l'endemà'ls 107 kilometres de ferrocarril que van de Voss a Bergen, hermosíssim troç de linia que segueix les gorges del Dalselv y la vora esquerra del *fjord* Sor, ab incomptables túnels y ponts. A l'arribar a Bergen al mig-dia, ens dirigim immediatament al «Blücher», fondejat al port ja fa hores, y, la primera cosa, prenem un bany y ens posem roba neta, y sobre tot seca; satisfacció inconcebible pera qui no ha aguantat l'humitat a sobre tantes hores com nosaltres.

Dos dies resta aquí 'l vapor pera donar-nos lloc a una visita detinguda de la segona capital noruega, que es no sols una de les més boniques ciutats del Nord, sinó també de les més importants, tant per sa població, que s'acosta als 80,000 habitants, com industrial y mercantilment considerada.

La ciutat s'extén per les petites montanyetes que enronden el port y per la plana immediata, arribant els barris més moderns, en construcció, que recorden el nostre *Ensanche*, a més de tres kilòmetres lluny del port. A l'igual de Roma, de Lisboa y de tantes altres poblacions, s'aixeca Bergen sobre set turons, més o menys fàcils de trobar; y els desnivells que se n'originen donen lloc a boniques perspectives, especialment sobre les verdes montanyes dels voltants, poblades de torretes y petits ho-

teis. Crida l'atenció desde 'l primer moment l'animació y gran tràfec que se observa en carrers y places, aixís com els molts edificis públics de caràcter modern, que revelen una ciutat en ple avenç. Entre aquests últims mereixen esment el Museu de Vestland, d'arts decoratives, antigues y modernes, y pintures; y el Museu de Bergen,

BERGEN: CARRER DE SANT JOAN

ab antiguitats de gran valor arqueològic y una molt interessant col·lecció d'història natural. Abdós tenen edifici propi, fet de planta, en el que'l govern ha esmerçat bastants diners y molt bon gust.

També es molt notable, en altre concepte, el Museu Anseàtic, instal·lat en l'antiga casa ont aquella cèlebre lliga tenia ses oficines. Llibres de comptabilitat, balances, canastrons y altres aparells de mesura, utensilis diversos, els escriptoris y les cambres pera la dependència: tot se conserva en la mateixa disposició en que estava tres o quatrecent anys enrera, quan les ciutats que formaven la lliga tenien acaparat quasi tot el comerç del Nord d'Europa.

Bergen dóna en petit una idea de l'esperit especial de la Noruega. Aquests museus, en els que's conserva ab tanta cura tot lo que es testimoni de tradicions y èpoques passades, són modestos, però perfectament instal·lats; y s'endevina en ells una direcció intel·ligent que lluita ab consignacions un xic esquifides, però lluita ab aventatge. Igual

observació pot fer-se en tot lo que directa o indirectament depèn de l'Estat: establiments d'ensenyança, edificis destinats a serveis administratius, de justícia o de comunicacions; fins en les mateixes iglesies. El norueg supleix, ab sa voluntat enèrgica y son gran patriotisme, lo que li nega'l país, pobre per les condicions climatològiques. Sab aprofitar els pocs recursos naturals; y, ajudant-se d'una administració econòmica y honrada, fa vertaders miracles, atenent a tots els serveis públics ab rara perfecció: fent arribar, per exemple, el telèfon fins als més petits pobllets del territori; cuidant que cada nou any marquí nous avenços, prescindint de fantasies militaresques, y fomentant d'una manera preferentíssima la cultura y l'instrucció. Pocs orgulls nacionals són tant justificables com el que sent el norueg per son petit país.

Com ja ha sigut esmentat altres vegades en el curs d'aquesta ressenya, la pesca constitueix la primera basa de riquesa d'aquesta terra. A Bergen també es el peix el principal article de comerç, tant a l'engròs com al detall. El mercat ont aquell se vèn es una curiositat que cap turista que visiti aquesta població ha de deixar de veure. El peix extret de les xarxes es aconduït en portadores ab aigua de mar y transportat a uns petits aquaris que cada peixeter té davant seu; y d'allí l'extreu viu, a gust del comprador. Un hàbil cop de ganivet al coll acaba ab la vida de l'animal, que's vèn per caps sencers sense pesar-lo, apreciand a ull sa grandaria, y a preus extraordinariament barats.

Cap al tard del dia 28, segon de la nostra estada en aquesta ciutat, enfilem els carrers que condueixen al port, y, despedint-nos definitivament de la terra noruega, pugem a bord pera fer l'últim troç de travessia. Ab la visió ciutadana de Bergen donem quasi per acabat el viatge. L'endemà al vespre comencem a veure les lluiçors intermitents del far d'Heligolant, y al matí del 30 trepitgem ja'ls molls d'Hamburg. Vint-y-vuit dies de navegació en total; jornades aprofitades, durant les que, com en un desdobleament de nosaltres mateixos, hem oblidat per complet lo habitual de l'existència, pera viure en un món diferent; jornades de goig inefable pera l'esperit que reposa en la contemplació de països nous y panorames exòtics.

De Noruega servem com a record l'íntima unió de la mar y la montanya, les grans cingleres y les tranquiles aigües dels *fiords*, els petits pobllets y les ciutats progressives, en les que bull una generació enèrgica trempada en les fredes brumes del Nord. Y, d'aquell llunyà arxipèleg veí del Pol, la blanca nota de la neu que recobreix el silenciós país, la freda sublimitat de les montanyes glaçades, y aquells llargs, llargs dies de sol, sense crepuscol, sense nit, sense estrelles, com si la

calma absoluta de les regions mortes hagués guanyat el món dels asfres.

Heus-aquí lo que resta com impressió inesborrable d'un viatge a Noruega y Spitzberg.

LLUÍS LLAGOSTERA

L'ESPECTRE DEL PUIGSACALM?...

Tots els afectats a excursions per les montanyes s'han trobat ab espectacles meravellosos que'ls han fet fruir goigs intensíssims que rescabalen de les decepcions que prou vegades dóna una nuvolada espessa o una pluja impensada després d'una ascensió penosa.

Més no són gaires els que tenen calma pera subjectar les llurs impressions a observacions minucioses y catalogar-les després pera enriquir la llista y les descripcions dels fenomens físics. Jo, al menys, m'estimo molt més guardar el record d'aquells goigs com una cosa íntima, que viscuda per mi es ja substancia de la meva existencia, que no pas cercar les regles fixes a que 'ls fets responen, y adornar-los ab nomenclatures científiques.

Però, ara de poc, he llegit la descripció d'un fenomen observat en el Canigó, com classificat ja entre les observacions científiques y ab un nom especial vingut d'altres terres: *l'espectre de Brocken*;¹ y m'he adonat de que ja era prosaicament posat en una lliçó de física un dels espectacles més sorprenents que jo he vist mai, y que'l tenia quasi com patrimoni propi de la nostra terra y de la meva vida: de la nostra terra perquè en les seves montanyes va produir-se, y de la meva vida perquè jo vaig tenir la sort de fruir-lo.

Y no'm sé estar d'explicar com l'espectre fa també la seva aparició a la banda d'ací dels Pireneus, en el Puigsacalm.

Erem a Vidrà, l'estiu d'ara fa deu o dotze anys. El Puigsacalm me temptava, com sempre que soc en aquell poble. Un dia, tarda enllà, algú va dir: — Anem a Puigsacau? — No hi ha que dir com vaig acceptar la perferta. Tot seguit varem decidir pujar-hi l'endemà.

Però després de sopar no varem saber escurçar la conversa tot

1) *L'Espectre de Brocken als Pirineus Orientals*, per O. Mengel. BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, núm. 185 (Juny de 1910), plana 174.

lo que convenia pera llevar-nos dematí, y a l'hora d'anar-nos-en al llit tots ens hauriem desdit de que'ns cridessin tant a deshora. Tot plegat se m'ocorre un pensament:— Si marxavem ara? Ara o d'aquí a una estona: tant se val: la qüestió es ser dalt quan surti'l sol.—

Me vaig recordar de la sortida del sol vista desde Cabrera, incomparablement més esplèndida que la famosa del Righi, encara que no de bon troç tant còmoda. Y'm semblava que la sortida del sol desde Puigsacalm havia de semblar-se a la de Cabrera. Y'm vaig tant enamorar del pensament, que ja no vaig deixar que's refredés el primer entusiasme dels companys; y, comptant ab el poc camí que s'avença a les fosques, no devia ser gaire més de mitja nit que, ab una trista llanternota per tota llum, marxavem els expedicionaris cap al Puigsacalm.

A punta de dia erem a la font Tornadiça; y, veient que'l temps curtejava, varem estricar un xic més pera arribar a temps. A temps ja hi varem arribar, però al ser a la punta varem tenir una decepció. A sota nostre, tota la vall de Joanetes, tota la den Bas, la del Mayol y cap a Olot, tot lo que's podia veure cap a llevant y molt per damunt de l'horitzó, era una mar de bromes. No podriem veure la sortida de sol que esperavem! Ja seria ben alt quan pujaria per sobre d'aquella immensitat de boires.

Qui no pot segar espigola: nosaltres ens havíem de contentar ab veure les zumzades de la boira remenant-se d'un costat a l'altre, ara mandrosament com a qui li dol deixar el jaç, ara depressa y corrent a l'empenta d'una ventada pujant amunt per un esquei de montanya y enfilant-se després per sobre d'ella com un plomall; unes vegades descorrent-se com una cortina pera deixar-nos veure un instant un cap de turó resplendent als raigs del sol, y amagant després avarament els mateixos endrets que'ns havia descobert, com si s'averonyissin pudorosament de les nostres mirades.

El moviment de les boires anava fent-se per moments més inquiet, més continuat, més fort. Tot plegat, a la banda dreta de nosaltres, en el tall immèns que parteix el Puigsacalm del Tusell, comença a pujar ardidament, ab una velocitat incalculable, un flotó de boires atapaïdes que miren d'escapar per allà de les terres baixes y que a l'arribar a dalt de la corregada s'enfilen enlaire y s'escampen rocegant-se per la serralada. Llavors...

Però situem-nos bé pera fer-nos càrrec de com l'aparició fantàstica s'es presentada. Tots els que han pujat al Puigsacalm saben que'l cim fa com una quilla geganta que, ab un desnivell molt pronunciat

cap a la punta, avança superbiós damunt de la vall de Joanetes. És un planell inclinat, que a mida que s'eleva's va estrenyent y forma com un triangle, ab el vèrtic més elevat en el mateix cim, y els altres dos més baixos en les sortides dels còrrecs que tallen la montanya: a la banda de llevant fins als replans de Santa Madalena, y a la banda de ponent fins al fons mateix de la vall. La punta va més enllà, cap al mig-dia, que tots els altres cims y contraforts de la serralada, y queda isolada y alterosa entremig dels dos buits que's baden a banda y banda, y cau a plom damunt de la vall de Joanetes, de tant vertical com es l'espadat d'aquell costat de montanya.

Aquell dia, damunt de la mar grandíssima de boires que cobrien totes les terres baixes, semblava talment aquella serra la proa immensa d'una nau que navegava per l'infinit. Tots hi estavem abocats de cara al mig-dia, veient com se revolcaven les onades de la boira y's batien entre elles y batien els rocams de la montanya en el desvetllar del matí, quan a l'escalf del sol s'espongen, s'aprimen y's destrien. Sen'esquinçaven troços, d'aquella blanca tofa; y els uns anaven amunt, arrocegant-se pels flancs de les montanyes fins a arribar a les serres més altes, y allà s'aturaven a festejar les afraus més ombrívoles, y els altres se desprenien d'aquella mar com fumeroles d'un immèns incenser, y s'enfilaven cap a la blavor del cel y vagaven en l'aire puríssim, esbargint-se després y desfent-se y desapareixent.

De sobte, al girar-nos cap a la dreta, ens adonem que pel tall d'aquella banda, que es la de ponent, puja ab velocitat vertiginosa, empesa pel vent, una nuvolada de boires que fugen cap amunt, y al ser al cim de la corregada s'enfilen enlaire y s'ajeu en damunt de l'herba de la serralada, y ens volten y ens aïllen, per la part de tramontana, de la carena per ont hem vingut y que uneix la punta del Puigsacalm a les prades de Pla Traver. Y ens troben voltats de la boira per tota la banda de ponent y tramontana, mentres que a mig-dia y a llevant continuem tenint dessota nostre les flonges nuvolades que amagaven tota la terra.

Llavors el sol pujava al llevant per damunt de la boira, y'ns afalagava ab el seu escalf y'ns amarava de claror. Les ombres nostres, estirant-se allargaçades per terra, se redreçaven sobtadament damunt d'aquelles boires que pujaven pel ponent. Y, al voltant d'elles, virolat, lluminós, esplèndid, aparegué l'arc de Sant Martí en miniatura, fent la circumferència sencera.

Quedàrem astorats davant d'aquell impensat espectacle. Y aquelles fantasmes gegantines semblaven viure en el fons movediç de les boires: l'arc resplendent vibrava ab tots sos colors en els tremolors

de les bromes impalpables. L'espectre del Puigsacalm acabava de fer la seva aparició.

Quina visió enlluernadora! Les ombres se movien y bracejaven pausadament ab accionats de calmosa serenitat, com de sers de naturalesa ultraterrena: haurieu dit que parlaven entre elles d'altres sobtilitats que florien al llur entorn en la lluminosa auriola.

Y erem nosaltres: erem tres catalans a qui la terra mare coronava en aquell cim de serra ab la més esclatanta corona que pugui somniarse; era l'apoteosi esplendent de Catalunya feta per ella mateixa, ja que, a formar-la, hi entraven tots els seus elements: la terra catalana, els seus efluis, l'aire de les seves serres, el seu sol y els cossos dels seus fills.

Jo no ho sé pas, ni ho vull saber, quants graus feia 'l diàmetre de l'arc; jo no la sé la gradació dels seus colors: jo no més sé, y no més vull saber, que es la visió més emocionant que recordo de la meua vida. Al recordar-la 'n dic simplement *l'arc circular de Sant Martí*.

Però quin arc de Sant Martí! Jo l'he vist per damunt dels meus ulls faixant les albes neus de la Jungfrau; l'he vist dessota meu en el polsim argentat de la cascada de l'Handeck (el sublim horror, que li deia Daudet); l'he vist, desde les despulles de la nostra Empuries, apoiat en la punta de l'Estartit y en el cap Norfeu, fent una immensa portalada, com un arc de triomf a la badia incomparable de Roses... Ni fins així, l'he vist mai tant sublim, tant excels, com en la corona que al vol de la meua ombra 'l va posar la serra catalana del Puigsacalm.

R. D'ABADAL

Probable origen català de les llegendes del Sant Graal¹

SENYORES, SENYORS:

Tal volta l'anunci d'aquesta conferència ha despertat curiositat entre vosaltres, per creure que era una cosa arbitraria y sense cap fonament en la realitat: per això es que, abans de començar, jo 'm veig precisat a fer una declaració.

1) Treball llegit en el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA 'l dia 1.^r de Juliol de 1910.

No soc jo 'l primer que llanço aquesta idea y que faig aquesta afirmació; són ja varis els escriptors y crítics estrangers que ho feren abans de mi: lo que jo vaig a intentar es d'establir-ne la demostració clara, valent-me dels arguments que'm dóna 'l coneixement de la nostra historia, que dits autors estrangers sens dubte no coneixen suficientment, y aplicant a dita llegenda y als fets corresponents de la nostra historia 'ls principis de la crítica històrica.

Un dia fou en Marius André, en *Montserrat*; un altre dia ha sigut l'escriptor anglès Havelock-Hellis, gran hispanòfil; però més que tots, y ja fa uns quants anys, l'insigne Maurici Kufferath, l'eminentíssim crític literari musical de Wagner, qui s'expressa d'aquesta manera, en una de les primeres pàgines del seu llibre de comentaris al *Parsifal*:

«Passant d'Anglaterra a França, aquests dos ordres de llegendes¹ se confonen ab un tercer cicle: el de la Confraria del Graal cristià.

Aquest cicle es probablement d'origen provençal: ho es almenys certament en la seva forma cristiana. Es en els Pirineus, sobre 'ls confins de l'Espanya, país de lo meravellós y dels enemichs del cristianisme (els moros), que l'Edat mitjana situá la montanya ont s'eleva 'l temple del Graal: Montsalvat, — diu Kufferath — corrupció del llatí *Mons salvationis* (Kufferath se veu que ignora que 'l nom de Montsalvat es netament català), o del provençal *Mont salvatge*.»

Fins aquí Kufferath.

De totes maneres, ans d'entrar en materia, dec fer-vos una observació, y es que hem d'oblidar per un moment les partitures wagnerianes de *Lohengrin* y *Parsifal*.

Aquestes sublimes partitures són un colossal treball de síntesi que fa son autor sobre totes les versions existents d'aquelles llegendes, essent aixís que lo que nosaltres hem de fer es un intèns treball d'anàlisi pera restablir aquelles llegendes a llur origen primitiu, o sia que hem de fer lo contrari de lo que fa Wagner.

Ben precisat aquest punt, entrem en materia.

Difícil es, pera no dir impossible, establir d'una manera certa l'origen d'una llegenda: lo unic que's pot fer es demostrar el major grau de probabilitats respecte an aqueix origen quan se coneix un fet o fets històrics que tenen ab dita llegenda un fons comú.

Per això cal tenir primer present com se formen les llegendes.

Un narrador conta a la seva manera un fet més o menys extraor-

¹) Això es, les llegendes de la Taula rodona, y els contes bretons de Peredur, Morwan, etc.

dinari del qual ha sigut testimoni; després d'ell ne ve un altre, y un altre... que donen an aqueix mateix fet una diferenta interpretació; y aixís, de generació en generació, els narradors hi van afegint tot allò que de bona fe'ls sembla que devia haver passat d'aquella manera y donant a cada un dels fets l'explicació més adequada an aquell moment històric.

Per això les llegendes evolucionen, en un mateix país, segons les èpoques; y, portades d'un país a l'altre, se revesteixen del robatge propi de quiscun d'ells.

Ademés les llegendes tendeixen a condensar-se o, millor dit, a unificar-se, a mida que passa 'l temps; y per això d'aquest conjunt de versions naix una versió definitiva que les abraça totes y que sintetitza les sensacions, infinitament variades, experimentades per un nombre indefinit de sers humans.

Això es lo que constitueix el valor y la veritat psicològica de les llegendes.

Els documents d'arxius són la part material de l'història, el cos d'un poble, podriem dir-ne. En cambi les llegendes, en llur veritable origen, són la seva part espiritual, o sia la seva ànima. Elles ens revelen a cada moment les seves creencies, les seves preocupacions y els seus anhels.

Més aquesta ànima dels pobles, que en son origen es tant pura, després se va emmalaltint fins a arribar a la degeneració.

Ha dit Max Muller que la mitologia era la malaltia del llenguatge, y no hi ha res més cert aplicat al desenrotllament de les llegendes, sobre tot quan aquestes ja han passat del domini del poble an el dels poetes cortesans.

Totes les coincidencies en els noms de les coses y persones que's puguin trobar en aquestes narracions, són explotades pels poetes cortesans y crònicares, pera fer-hi veure les significacions y circumstancies que més els convenen, sobre tot en els segles xiv y xv, que són els de les grans adulacions a les families regnants, pera les que'ls trovaires de llur temps vénen a trobar un origen quasi diví.

Les llegendes que durant l'Edat mitjana han merescut els honors del poema, se poden representar per l'adjunt quadre sinòptic:

En llur origen són sis:

La primera constitueix un conte popular. Una dòna que ha tingut uns infants essent el marit a la guerra, y que, calumniada per la sogra o marastra, el marit ha cregut que'ls infants no eren infants, sinó besties (en unes histories gripaus, en altres goços, en altres cignes). En alguna d'aquestes histories, els infants, en realitat, s'han con-

vertit en besties; més això per art malèfic de la sogra o marastra.

Aqueix conte popular constitueix les histories de Santa Genoveva de Brabant, de Berta, la dels peus grossos; de Griselda o Griselidas, y tantes altres.

La segona constitueix l'història del cavaller del cigne, o sia d'un cavaller portat en una barca rocegada per un cigne, y que anava pel món fent proeses.

L'origen sembla molt antic, y està localitzada en una comarca.

Pera judicar aquesta llegenda jo vaig comparar-la ab la nostra de Sant Jordi.

Sabut es el costum dels primers temps de l'Església de representar el gloriós martre que havia sigut centurió romà, matant el dragó que significava 'l Paganisme que volia engolir l'Església de Déu, representada per una dòna; o també 'l fet real d'haver lliurat del dimoni de l'Idolatria a l'emperadriu Alexandra (*Acta Sanctorum*). (Vegi-s el viatge a Terra Santa per l'abat Mislin.)

D'aquí lo de la famosa llegenda de la princesa que'l drac tenia encantada y lo del combat ab Sant Jordi pera deslliurar-la.

Un baix-relleu d'aquesta disposició pot veure-s en el monestir de Canigó, que té aquesta mateixa significació segons Verdaguer.

Una cosa semblant devia haver passat ab algun relleu probablement dels temps dels romans, en el que hi hauria un cavaller en una barca, la proa de la qual estaria adornada ab un cigne, puix es sabut que tant els llatins com els grecs solien ornar llurs vaixells ab els atributs més capritxosos.

Segurament, en aqueixes comarques ont està localitzada la llegenda, hi hauria hagut algun relleu o alguna pintura mural semblant, y es molt probable que an això 's degui 'l fer remuntar, per alguns narradors, l'origen d'aquesta llegenda al temps dels romans, y que'l nom del cavaller en aquesta comarca sigui 'l de dos personatges romans (Salvius Brabo, germà de Juli Cesar, y també Elias o Helias Gracilis, que es un personatge de la Germania de Tàcit); perquè es cosa absolutament comprovada la perfeta coneixença que tingueren de la literatura clàssica llatina 'ls trovaires y els trovadors (que'ls havia sigut tramesa pels monestirs), com se pot veure en el *Romanç de Flamenca* que transcriu el nostre D. Manel Milà y Fontanals en les seves obres (vol. I, pàg. 513) y que jo reproduexo a continuació. Crido l'atenció sobre 'ls dos versos «y de com Juli Cesar, passà tot solet la mar». Sembla que això vulgui fer referencia al guerrer que va sol en la barca.

Insisteixo en aquest punt perquè a Kufferath li sembla impossible

que'ls trovaires coneguessin els noms dels personatges romans, y d'això n fa una serie de congetures erroneies (pàg. 15 del *Lohengrin*).

ROMAN DE FLAMENCA

Apres si levon li juglar:
Después se levantan los juglares:
 Cascus se volc faire auzii .
Cada cual desea llamar la atención.
 Adonc auziras retentir
Entonces oyeras resonar
 Cordas de manta tempradura.
Cuerdas de varias melodias.
 Qui saup novella violadura
El que sabe nueva sonata
 Ni canzó, ni descort, ni lais,
Canción, descorte ó loor,
 Al pus que poc avant si trais.
Lo más que pudo se hizo adelante.
 L'us viola lais del Cabrefoil,
El uno tañó el lais de la Madreselva,
 L'altre cel de Tintagoil;
El otro el de Tintagoil;
 L'us cantet cels dels fis amanz,
El uno cantó los de los fieles amantes,
 Et l'autre cel que fis Ivans;
Y el otro el que hizo Iván;
 L'us menet arpa, l'autre viula;
Uno llevó el arpa, otro toca la gaita;
 L'us flantella, l'autre siula;
Uno tañe la flauta, otro silba;
 L'us menet giga, l'autre rota;
Uno llevó la giga, otro la rota;
 L'us diz les motz e l'autre'ls nota;
Uno dice las palabras y otro pone la música;
 L'us estiva, l'autre flastella;
Uno toca la estiva, el otro el frestel;
 L'us musa, l'autre caramella;
Uno la cornamusa, otro el caramillo;
 L'us mandura, et l'autre acorda
Uno toca la mandurria y otro acuerda
 Lo sauteri al manicorda;
El salterio con el manicordio;
 L'us fai lo juec dels banastelz,

Uno hace e'l juego de los canastillos,
 L'autre jugaba de coutelz;
Otro jugaba con cuchillos;
 L'us vai pel sol e l'autre tomba
Uno anda por tierra y otro cae;
 L'autre balet ab sa retomba;
Otro bailó dando cabriolas;
 L'us passet sercle, l'autre sail:
Uno pasó un cerco, otro salta:
 Neguns á son mestier non fail.
Ninguno falta á su oficio.

.
 Quar l'us contet de Priamus
Porque el uno contó de Priamo
 E l'autre diz de Piramus;
Y otro habló de Piramo;
 L'us contet de la bell'Elena
Uno cantó como á la bella Elena
 Com París l'enquer, pois l'emena;
Paris la requirió y luego la llevó consigo;
 L'autre contava d'Ulises;
Otro contaba hechos de Ulises;
 L'autre d'Ector et d'Achilles;
Otro de Héctor y de Aquiles;
 L'autre contava d'Eneas
Otro contaba los de Eneas
 E de Dido com si remas
Y como Dido quedó
 Per lui dolenta e mesquina;
Por él triste y cuitada;
 L'autre contava de Lavina
Otro contaba como Lavinia
 Com fis lo breu el cairal traire
Hizo arrojar la carta con una piedra
 A la gaita del auzor caire;
Al centinela del ángulo más alto;
 L'us contet d'Apollonices,
Uno cantó la vida de Apollonices,
 De Tideu e d'Etiocles;
De Tideo ó de Etiocles;
 L'autre contava d'Apolloine
Otro contaba como Apolonio
 Com si retenc Tir de Sidoine;
Retuvo á Tiro de Sidonia;
 L'us contet del rei Alixandri,

Uno habló del rey Alejandro,
 L'autre d'Ero e de Leandri;
Otro de Hero y Leandro;
 L'us dit de Catmus quan fugí,
Uno contó la huída de Cadmo,
 E de Tebas con las basti;
Y como fundó á Tebas;
 L'autre contava de Jason
Otro contó las aventuras de Jasón
 Y del dragon que no ac son;
Y del dragón siempre dispierto;
 L'us contet d'Alcide sa forsa,
Uno habló de la fuerza de Alcides,
 L'autre com tornet en sa forsa
Otro como volvió en su poder
 Phillis per amor Demophon;
Demofoote por amor de Filis;
 L'us dit com neget en la fon
Uno contó como se ahogó en la fuente
 Lo bel Narcis, quan se miret;
El bello Narciso cuando se miró en ella;
 L'us dit de Pluto, com emblet
Uno contó como Plutón robó
 La bella mollier ad Orfeu;
A Orfeo su bella mujer;
 L'autre contet de Philisteu
Otro contó como al Filisteo
 Golias com si fou aucis
Go'iat lo mató
 Ab tres peiras que el traís Davit;
David con tres piedras que le tiró;
 L'us dit de Samson, con dormí
Uno contó el sueño de Sansón
 Que Dalila'l liet la cri;
Durante el cua Dalila le ató el cabello;
 L'autre contet de Macabeu
Otro contó como Macabeo
 Comen si combatet per Dieu;
Combatió por Dios;
 L'us contet de Juli Cesar
Uno contó como Julio César
 Com passet tot solet la mar;
Pasó solo el mar;
 L'us di de la Taula redonda.
Uno habló de la Tabla redonda,

Que no i venc hons que no il responda
Donde no fué buen caballero que no obtuviese respuesta
Lo reis, según sa coneissensa,
Del Rey, según su conocimiento,
Anc nuill jorn no i failli valensa;
Y donde nunca faltaron actos de valor;
L'autre contava de Galvain,
Otro hablaba de Galvain,
E del leo que fou compain
Y del león que fué compañero
Del cavalier qu'estor Luneta;
Del caballero que libertó la Luneta;
L'us dis de la puncella breta
Otro habló de la doncella bretona
Con tenc Lancelot en preiso
Como tuvo preso á Lancelote
Can de s'amor li dis de no;
Cuando se negó á su amor;
L'autre contet de Persaval
Otro contó como Perceval
Ço venc a la cort a caval;
Fuó á la corte á caballo;
L'us contet d'Enec e d'Enida,
Uno habló de Enec y de Enida,
L'autre d'Ugonet de Perina;
Otro de Hugo de Perida,
L'us contava de governail
Otro contaba como Governal
Como per Tristan ac grieu trebail;
Padeció mucho por Tristán;
L'autre contava de Fenissa
Otro contaba como á Fenisa
Con transir la fes noirissa;
Su nodriza la hizo traspasar;
L'us dis del bel desconegut;
Otro habló del bello desconocido;
L'autre del vermeil escut
Otro del escudo encarnado
Que Lirias trobet al huisset;
Que halló Lirias en la puertecita;
L'autre contava de Guifflet,
Otro hablaba de Guifflet,
L'us contet de Calobrenan;
Otro de Calobrenan;
L'autre dis com retenc un an

Otro contó como retuvo un año
 Dins sa preison Quet senescal;
En su cárcel al senescal Quet;
 L'autre contava de Mordret;
Otro hablaba de Mordret;
 L'us retrais lo conte Duret
Uno retrajo al conde Duret
 Com fo por los Ventres faidits
Desterrado por los....
 E pel rey pescador grazit;
Y agasajado por el rey Pescador;
 L'us contet l'astre d'Ermeli,
Uno contó la ventura de Erme in,
 L'autre dis com fan l'ancessi
Otro los hechos de los asesinos
 Per gein lo veil de la Montaina;
Dirigidos por el viejo de la monaña;
 L'us retrais com tenc l'Alemania
Uno refirió como poseyó la Alemania
 Karles Maines tro la parti;
Carlo Magno hasta que la dividió;
 De Clodoveu e de Pipi
De Clodoveo y de Pepino
 Contava l'us tota l'estoira;
Contaba uno la historia entera;
 L'autre dis con cazet de la gloria
Otro contó como cayó de la gloria
 Donz Luciferz per son orgoil;
Don Lucifer por su orgullo;
 L'us dit del vellet de Nantoil,
Uno habló del paje de Nantoil,
 L'autre d'Olivier de Verdu;
Otro de Olivier de Verdun;
 L'us dis lo ver de Marcabru,
Otro contó lo cierto de Marcabrus,
 L'autre contet co Dedalus
Otro como Dédalo
 Saup ben volar e d'Icarus
Supo volar y como Icaro
 Ço neguet per leujaria:
Se ahogó por su veleidat:
 Cascus dis lo miell que sabia.
Cada cual dijo lo mejor que sabia.
 Per la rumor dels viuladors
Por el rumor de los tañedores

E per brug d'autans contadors
 Y por el de tantos narradores
 Hac gran murmur per la sala.
 Hubo grande estrépito en el salón.

La tercera es la llegenda de Cleves, o sia la d'una dòna il·lustre, viuda o òrfana, que viu sola en un castell voltada d'enemics que li volen usurpar els seus estats; fins que un dia, un guerrer desconegut que arriba com portat del Cel (de Déu o dels déus), la defensa y 's casa ab ella o ab la filla.

Aquesta llegenda, pels molts llocs comuns que té (n'hi devia haver tantes d'escenes aixís a l'Edat mitjana!), no'm sembla pas d'origen popular, sinó més aviat inventada per algun poeta cortesà.

L'unió de les dues primeres llegendes ab aquesta tercera, es lo que constitueix l'història de Godofred de Bullon. Ab moltes probabilitats, aquesta tercera llegenda, que es la que serveix de llaç d'unió pera establir la continuïtat de l'història que'ns ocupa, pot haver sigut inventada pera omplir d'una manera brillant un buit que's troba en la genealogia de la casa de Lotari. «Aquest es un procediment molt freqüent entre 'ls trovaires — diu Kufferath. — Quan els documents els manquen, hi introdueixen elements agafats de totes parts en els records poètics o mitològics que'ls són més pròxims.» (*Lohengrin*, pàg. 29).

També es molt probable que aquesta llegenda de Cleves y la del cavaller del cigne, en el llur fons siguin una sola y hagin nascut d'un sol relleu o pintura que en realitat no tingui res de particular. Una dòna que s'aboca a una finestra d'un castell o palau pera veure passar un guerrer que va en una barca, la proa de la qual està adornada ab l'esculptura d'un cigne.

La quarta es el cicle de les llegendes del Sant Graal, de les quals parlarem ab prou extensió, y que es l'incògnita que anem a desxifrar.

La quinta es el cicle de les llegendes del rei Artús y dels cavallers de la Taula rodona, les quals ens interessin solament d'una manera indirecta.

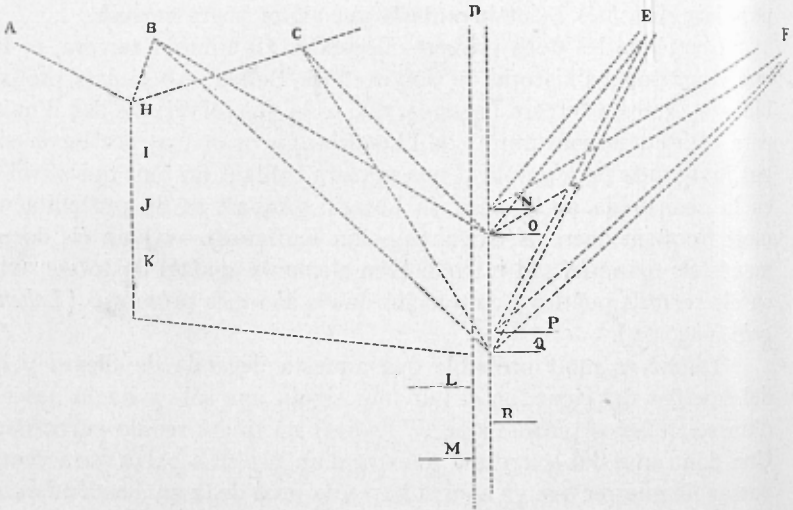
La sexta es propiament un altre conte popular que fa referència a un beneit o xicot que res sab del món y que al principi ho fa tot al revés, més que després, alligonat per les contrarietats que això li porta, arriba a fer-les bé, més que ningú.

Examinant l'adjunt quadro sinòptic, se pot veure, com l'unió d'aquestes diferents llegendes van produint els diferents poemes que aquí estan posats per ordre cronològic.

Les llegendes del Sant Graal constitueixen la soca d'aquest arbre ont se van embrancant successivament totes les demés.

Els poemes colocats a l'esquerra d'aquesta soca, són els que fan referencia a l'història de Godofred de Bullon, y gairebé tots són d'origen francès.

Els colocats a la dreta no fan cap referencia a dita història, y gairebé tots son d'origen alemany; y s'ocupen del Graal com d'un símbol religiós. En cambi els altres s'ocupen de Godofred de Bullon com a cosa principal, y del Graal se n'ocupen solament com pera realçar la figura del seu hèroe. En aquets sempre 'l cavaller s'anomena Heliàs.

- A. — Conte popular de la dona que ha parit infants y el marit creu que són besties.
 B. — Llegenda del cavaller del Cigne.
 C. — Llegenda de Clèves.
 D. — Cicle de llegendes del Sant Graal.
 E. — Cicle de llegendes del rei Artús.
 F. — Conte popular del noi que primer ho feia tot al revés.
 H. — Texte el més antic dels que cita Pauli Paris.
 I. — Poema del monjo de Saint Troud que fou servidor de Raimon de Poitiers, princep d'Aussitania, mort en lluita ab els infidels, vers 1130.
 J. — Crònica llatina de l'abadia de Brogne (1211).
 K. — Història de la gran conquesta d'Ultramar per Alfons X de Castella.
 En aquets quatre manuscrits H, I, J, K, la duquesa es de Bullon o de Brabant y el cavaller s'anomena Heliàs. En ellis comença l'història de Godofred de Bullon.
 L. — Poema de *Le Chavalier au cigne et Godofroid de Bullon* en sos dos manuscrits de País y

de Brusseles (fi del segle XIV). En eixos manuscrits apareix la prohibició que no havia aparegut encara en cap poema francès. *

- M. — Poema de Conrat de Wurtzburg (alemany). No fa cap alusió explícita al Graal, encara que se suposa que sab aont retorna 'l cavaller. També hi ha en ell el tema de la prohibició, més la relació del cavaller del cigne ab Godofred de Bullon es completament inversa de la que presenten els poemes francesos.
- N. — Perceval de Cristià de Troyes 1172. No parla de Godofred de Bullon.
- O. — Loherangrein, Parsival. Titulre de Wolfram d'Eschenbach (1201-1210). No parlen de Godofred de Bullon. Apareix per primera volta la prohibició.
- P. — Trilogia de Robert de Boron. Josep Arimatea-Merli-Perceval (començos del segle XIII).
- Q. — Lohengrin bavarés y Torneigs dels cantors a la Wartburg (fi del segle XIII). No parla de Godofred de Bullon.
- R. — Perceval o la requesta del Graal: compilació del bisbe de Cambrai (segle XIII).

MANUEL MUNTADAS Y ROVIRA

(Acabarà.)

NOVES

NOU «CENTRE EXCURSIONISTA». — A la culta y històrica ciutat de Terrassa ha quedat definitivament constituït el «Centre Excursionista» que ve a augmentar les rengles dels que arreu de Catalunya van constituint-se. No cal dir quant ens complavem en donar dita nova. La seva primera Junta Directiva està formada pels senyors D. Eduard Giralt, *president*; D. Pere Domenech, *vice-president*; D. Joan Armengol, *tresorer*; D. Agustí Ullés, *arxiver*; y D. Francisco Capella, *secretari*. Pera 'l dia 23 del corrent Octubre està fixada l'inaugural de la novella entitat; festa a la qual ha sigut galantment convidat el nostre CENTRE, del que hi assistirà nutrida representació.

A les salutacions y oferiments realitzats pels nostres companys de Terrassa, corresponem ab l'ofertament de la nostra lleal y desinteressada cooperació pera tot lo que sia en profit de l'obra de l'excursionisme català.

NOUS FERRO-CARRILS CATALANS. — Les obres de construcció del ferro-carril de Guardiola a La Pobla de Lillet avancen ràpidament, treballant-s'hi ab tota activitat. Es de creure que abans d'any nou podrà inaugurar-se 'l servei públic. També s'treballa de ferm en l'allargament y conclusió de les obres del ferro-carril d'Olot, altra important millora pera aquella comarca. Ens complavem en poder fer constar aquestes noves per tractar-se de dues vies de comunicació que han de facilitar en gran l'accés y les excursions per l'alta montanya y per encontrades ben hermoses y interessants.

* El tema de la prohibició consisteix en la prohibició absoluta que tenia l'esposa del dit cavaller de preguntar-li sobre l'origen seu, ab la condició expressa de que, el dia que això li preguntés, ell se veuria obligat a anar-sen pera sempre més.

MILLORA IMPORTANT. — Després de cinquanta anys d'histories entre les oficines de l'Estat y el caciquisme, pot dir-se que avui, mercès a les gestions del diputat a Corts per Gandesa, D. Joan Caballé Goyeneche, es un fet la construcció del pont sobre l'Ebre a Mora; necessitat que tant se deixava sentir. Segons sembla, dins del present mes començaran les obres de construcció d'aquest pont, adjudicades, per R. O. de 4 Juliol darrer, a l'enginyer D. Lluís Gomandio, de la casa J. Eugenio Ribera y C.^a, de Madrid. El pont, que tindrà 276 metres de llarg per 7'5 d'ample, donarà, dintre tres anys, junt ab les avingudes d'enllaç, continuïtat a la carretera de Tarragona a Alcolea del Pinar, avui interrompuda; obrint aixís pas franc per l'endret de Mora als habitants de bona part d'Aragó y de Catalunya, que avui han de servir-se de la barcaça pera passar l'Ebre.

L'important revista *Tarraco* ha publicat un número extraordinari, que havem rebut, dedicat principalment a una detallada informació sobre'l particular.

XVIIe CONGRÉS DE LA FEDERACIÓ INTERNACIONAL DE SOCIETATS PIRENEÏSTES.—Va celebrar-se aquest Congrés a Eaux-Bonnes, el dia 28 del passat Agost, baix la presidència de Mr. Taverne y actuant de secretari'l senyor comte de Saint-Saud, que portava la representació del nostre CENTRE. Entre altres diferents assumptes que estaven a l'ordre del dia, va tractar-se de la necessitat de preocupar-se de la conservació dels animals de montanya, que constitueixen una bellesa y un atractiu; encarregant a Mr. Maussier l'estudi dels medis pera arribar a dit fi. També va acordar-se, entre altres coses d'interès pera tot bon pireneïsta, l'organització d'un Campionat de Sports d'Hivern anyal als Pireneus, baix les condicions estipulades, ab curses pera guies y aficionats, començant el 1911 durant el Febrer, y tenint lloc a Eaux-Bonnes, o bé a Caunterets, Barèges, Gavarine o Luchon, segons les notícies de l'estat de la neu. Pera formar part del Jurat y Comitè tècnic, va indicar-se, entre altres, a un representant del nostre CENTRE EXCURSIONISTA.

Després de la sessió del Congrés va reunir-se la Comissió de Toponímia y Topografia pirenenca, llegint-se un important treball de Mr. Alfons Meillon.

El proper Congrés tindrà lloc a Bayona y Tolosa.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

No havent rebut a temps la fulla d'observació corresponent al mes de Setembre, la publicarem en el pròxim número:

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.